

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ХОРМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

THE ROLE OF SOCIAL INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF CHOIRMASTER TRAINING FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF MUSIC EDUCATION

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної мистецької педагогіки – розвитку соціального інтелекту майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти. Зокрема, розглядається хормейстерська підготовка як така, що потребує від фахівців розвинених адаптивних, емоційних і комунікативних якостей. Важливість соціального інтелекту для хормейстерської діяльності (виду колективної творчості) пояснюється тим, що хормейстерська підготовка передбачає формування навичок міжособистісної і художньої комунікації, вербальної та невербальної. Соціальний інтелект майбутніх фахівців у галузі музичної освіти в контексті хормейстерської підготовки визначається як особистісно-професійне утворення. Цей конструкт уможливує здатність особистості до ефективної комунікації на основі сприймання, інтерпретації та розуміння емоцій, мотивів і стратегій соціальної взаємодії інших. Соціальний інтелект у такому розумінні спрямований на проєктування ефективної взаємодії між хормейстером і учасниками хорового колективу на засадах художньо-педагогічної комунікації, рефлексії, світогляду та духовно-естетичних ціннісних орієнтацій. Мета розвитку соціального інтелекту – досягнення бажаних виконавських результатів хору і творчої самореалізації всіх його учасників. Роль соціального інтелекту в діяльності хормейстера визначається тим, що ця якість забезпечує здійснення ефективної художньо-педагогічної комунікації між усіма учасниками хорового колективу. Він дозволяє прогнозувати комунікативні ситуації, запобігати конфліктам, налагоджувати позитивну атмосферу в процесі хорової роботи. Розглянуто мотиваційну, комунікативну, адаптаційну, стимулюючу та регуляційну функції соціального інтелекту майбутніх фахівців у галузі музичної освіти. Подальше дослідження окресленої проблеми вимагає розробки теоретичної моделі соціального інтелекту хормейстерів.

Ключові слова: інтелект, соціальний інтелект, музичне мистецтво, фахівці у

галузі музичної освіти, хор, хормейстерська підготовка.

The article is devoted to one of the current problems of modern art pedagogy – the development of future professionals in the field of art education social intelligence. In particular, choir training is considered as one that requires specialists to develop adaptive, emotional and communicative qualities. The importance of social intelligence for choir work (a type of collective creativity) is explained by the fact that choir training involves the formation of skills of interpersonal and artistic communication, verbal and nonverbal. The social intelligence of future professionals in the field of music education in the context of choir training is defined as a personal and professional formation. This construct enables the individual's ability to communicate effectively, that based on the perception, interpretation and understanding of the emotions, motives and strategies of social interaction of others. Social intelligence in this sense is aimed at designing effective interaction between the choirmaster and members of the choir on the basis of artistic and pedagogical communication, reflection, worldview, spiritual and aesthetic value orientations. The purpose of the development of social intelligence is to achieve the desired performance results of the choir and the creative self-realization of all its members. The role of social intelligence in the activities of the choirmaster is determined by the fact that this quality provides the design of effective artistic and pedagogical communication between all members of the choir. It allows to choirmaster to predict communicative situations, prevent conflicts, establish a positive atmosphere in the process of choral work. The motivational, communicative, adaptive, stimulating and regulatory functions of social intelligence of future specialists in the field of music education are considered. Further study of the outlined problem requires the development of a theoretical model of social intelligence of choirmasters.

Key words: intellect, social intelligence, musical art, specialists in the field of music education, choir, choir training.

УДК 378:159

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.7>

Новська О.Р.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри диригентсько-хорової підготовки
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Клубкова С.А.,

старший викладач кафедри
диригентсько-хорової підготовки
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасному суспільстві однією з нагальних проблем є проблема соціалізації, налагодження гармонійної і продуктивної взаємодії між людьми у відкритому, мультикультурному, мінливому середовищі. Необхідність знайти своє місце в соціумі, налагодити контакти, знайти спільну мову та порозумітися з багатьма представниками різного віку, різних культур, національностей, професій нерідко викликають утруднення, зокрема у молодих людей, які тільки знаходяться на шляху до особистісної та професійної самореалізації. Однак для представників соціономічних професій, тобто таких, які передбачають взаємодію в системі

«людина – людина», необхідним є володіння на високому рівні якостями, які уможливають успішність та ефективність міжособистісної взаємодії. Комплекс таких якостей у науковому полі прийнято визначати як соціальний інтелект. Науковий конструкт «соціальний інтелект» достатньо суперечливий у контексті психологічних досліджень, однак вивчення цього виду інтелекту є надзвичайно актуальним, адже він зумовлює здатність особистості до ефективної комунікації, до розуміння і регуляції власної поведінки і поведінки інших людей у соціумі, до оптимізації міжособистісної взаємодії з власним оточенням. Також соціальний інтелект відіграє значну роль в адаптаційних про-

цесах і є чинником самореалізації особистості в соціумі. Існують дослідження, в яких зазначається, що соціальний інтелект значно частіше корелює з життєвою успішністю, ніж високі показники креативності або загального інтелекту.

Діяльність фахівців у галузі музичної освіти відбувається у площині художньої комунікації і вимагає від педагога здатності будувати зі здобувачами освіти демократичні стосунки, у яких перше місце посідає розвиток і реалізація творчого потенціалу, залучання до світу мистецтва і художньої культури. Такі орієнтири вимагають від фахівців здатності створювати в процесі занять доброзичливу, толерантну атмосферу, яка відходить від традицій директивного педагогічного впливу: атмосферу захоплення мистецтвом, у якій пануватиме натхнення і творча енергія всіх учасників художньо-комунікативного простору.

Хормейстерська підготовка майбутніх фахівців у галузі музичної освіти, на відміну від індивідуальних занять з вокалу або гри на музичному інструменті, передбачає постійну взаємодію в колективі, учасниками якого є люди з різними характеристиками, темпераментами, інтересами, особливостями сприймання, творчими інтенціями тощо. Такі відмінності, з одного боку, дозволяють сформувати цікавий, яскравий і динамічний хоролий колектив, а з іншого, нерідко стають передумовою виникнення конфліктів, непорозуміння через розбіжність думок, уявлень або ставлень, що викликає певний негативний емоційний резонанс. У такому випадку хормейстер може подолати конфліктну ситуацію через авторитарну імперативну комунікацію з учасниками хору, що поступово приведе до зниження їхньої мотивації і творчої ініціативи. Але набагато більш ефективним стане проєктування ефективної взаємодії за допомогою розвиненого соціального інтелекту, який дозволяє проявляти усвідомлену емпатію, розуміти зворотний зв'язок, передбачати перспективу розвитку певних комунікативних ситуацій, демонструвати здатність донести власну думку через знаходження загального ціннісно-смислового орієнтуру, який допоможе досягти бажаного виконавського результату і отримати задоволення від художньо-комунікативного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти соціального інтелекту розглядаються в контексті різних наукових підходів: поведінкового (праці Г. Айзенка, Е. Торндайка та інших вчених), когнітивного (підхід Дж. Гілфорда, М. Саллівана тощо), комунікативно-особистісного (дослідження О. Лобанова та інших) та системного (В. Мерліт тощо). Вперше термін «соціальний інтелект» висвітлений у роботі Е. Торндайка, американського психолога і педагога, який тлумачив його як здатність розуміти інших людей і налагоджувати взаємодію з ними [11]. За більш ніж восьмидесятирічну

історію існування означеної дефініції, вчені, здебільшого психологи, приділяли йому значну увагу. Одним з авторів, які присвятили багато часу дослідженням соціального інтелекту, є Д. Гоулман. Психолог розглядав його у зв'язку з нейробіологічними процесами та визначав як здатність до співпереживання і впливу, метою якого є формування здорових і позитивних міжособистісних стосунків [9; 10].

Серед вітчизняних психологічних досліджень соціального інтелекту актуальними є дослідження Г. Любочкіної, яка окреслила особливості сучасних тенденцій дослідження соціального інтелекту [5]. Авторка зазначає, що «соціальний інтелект – це спеціальна здібність, яка визначає здатність до розуміння самого себе, інших людей, їхніх взаємин, а також ефективність прогнозування перебігу міжособистісних взаємин» [5, с. 57]. Е. Івашкевич висвітлив структуру та основні складові соціального інтелекту, зазначивши, що «проблема соціального інтелекту є недостатньо вивченою в психологічній літературі» [2, с. 60]. Також автор здійснив ґрунтовне дослідження соціального інтелекту педагога [3]. О. Науменко пропонує розглядати соціальний інтелект як інтегральну здатність особистості, яка уможливорює ефективну комунікацію та поряд з емоційним інтелектом входить до структури обдарованості [6, с. 154]. Актуальність соціального інтелекту в діяльності представників соціономічних професій підтверджує Я. Каплуненко, яка присвятила своє дослідження вивченню особистісних чинників розвитку соціального інтелекту [4]. Важливість соціального інтелекту для педагогів підкреслює О. Варецька. Авторка зазначає, що розвинений соціальний інтелект є передумовою успішної кар'єри педагога, адже саме вони «кожного дня вирішують складні питання міжособистісного спілкування і соціального змісту» [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність ґрунтовних психолого-педагогічних досліджень соціального інтелекту підтверджують теоретичну і практичну значущість окресленої проблематики. Однак, необхідно зазначити, що в сучасних вітчизняних дослідженнях феномен соціального інтелекту майже не знайшов відображення в контексті мистецької педагогіки, зокрема в контексті хормейстерської підготовки майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти, що зумовлює мету статті.

Мета статті. Визначити сутність і роль емоційного інтелекту в контексті хормейстерської підготовки майбутніх фахівців у галузі музичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Встановлено, що соціальний інтелект особистості визначається як здатність «приймати рішення щодо поведінки у конкретній міжособистісній ситуації, спираючись на сприйняту раніше інтерпретовану інформацію» [5, с. 58]. На основі усвідомлених і відрефлексованих соціальних ситуацій індивід накопичує

певну базу соціальної поведінки. Тобто соціальний інтелект не є «відокремленим» від життєвого досвіду особистості, а, навпаки, ґрунтується на її соціальній комунікації. Ефективне (доцільне і обґрунтоване) використання такої бази є передумовою ефективності особистості в соціумі, однак це стає можливим лише у тому випадку, якщо людина здатна інтерпретувати і систематизувати свій досвід соціальної взаємодії, будуючи власну стратегію поведінки і реалізуючи її у соціумі. Близької думки дотримується Г. Любочкіна, яка зазначає, що соціальний інтелект – це «певний набір стереотипних способів, прийомів, засобів, які дають змогу контактувати з іншими людьми та оптимально взаємодіяти» [5, с. 58]. Таким самим чином формується комплекс уявлень, на основі яких здійснюється розуміння та інтерпретація поведінки інших людей.

Також важливою є думка, що соціальний інтелект розвивається в межах певного соціокультурного простору, у якому існують конкретні норми соціальної взаємодії. Е. Івашкевич слушно зауважує, що такі норми стають «кристалізованими фреймами у структурі соціального інтелекту». Автор зазначає, що структурні одиниці соціального інтелекту мають відображати пріоритетні в сучасному соціумі ціннісні орієнтації учасників комунікації, які повинні ґрунтуватися на культурних національних і цивілізаційних інтересах [2, с. 62].

Такі характеристики соціального інтелекту дозволяють розглядати його як явище динамічне, яке постійно модифікується в процесі соціального обміну з іншими людьми думками, ідеями, ставленнями і новими соціальними фреймами. При цьому динамічний процес розвитку соціального інтелекту залежить від того, наскільки особистість є активним і усвідомленим учасником його розвитку, наскільки активно і усвідомлено індивід рефлексує, інтерпретує і систематизує соціально-поведінкові та когнітивні паттерни інших. І навпаки, пасивне сприймання соціальної інформації досить слабо впливає на розвиток соціального інтелекту. Адаже, як зазначає Е. Івашкевич, «соціальний обмін стає недосконалим тоді, коли індивід лише пасивно, імпліцитно включає інформацію про іншу особу у свій звичний арсенал думок» [2, с. 63]. Також автор вказує, що ще одним фактором зниження ефективності соціального обміну є занадто глибоке і повне сприйняття соціальних паттернів іншої особистості, заміна власної соціальної Я-концепції, що значно знижує об'єктивність розуміння накопиченої соціальної інформації. Таким чином, єдиним доцільним засобом розвитку соціального інтелекту автор вважає часткове проникнення в соціальні фрейми інших з метою їх узагальнення і систематизації у процесі рівноцінного обміну між людьми, які існують у єдиному соціокультурному просторі [2, с. 63].

Взаємодія хормейстера з хором в умовах фахової підготовки у закладі вищої освіти – це унікальний за своїми характеристиками соціокультурний простір, спрямований на актуалізацію і творчу самореалізацію здобувачів освіти. Техніка диригування – це не єдина складова фахової компетентності хормейстера, адже вона не зможе компенсувати відсутність комунікативної ефективності майбутнього фахівця. Невід'ємною якістю успішного хормейстера є здатність до формування навичок емоційно-психологічного впливу на хоровий колектив [7, с. 250]. Тому хормейстерська підготовка майбутніх фахівців у галузі музичної освіти передбачає формування навичок міжособистісної і художньої комунікації, вербальної та невербальної, які необхідні як для повсякденної роботи з хоровим колективом, так і для репетиційної та концертної роботи. При цьому в різних формах діяльності буде превалювати або невербальна форма комунікації – диригентський жест, міміка, емоційно-енергетичний імпульс, або вербальна – емоційне пояснення, коментарі, вираз художньо-образного змісту музичного твору, організаційно-управлінські зауваження тощо. Також надзвичайно вагомим умінням для роботи диригента-хормейстера є володіння здатністю швидкого зчитування емоцій, реакцій, рівня включеності всіх учасників хорового колективу під час виконання музичного твору для своєчасного отримання зворотного зв'язку і корекції емоційно-інтонаційного наповнення виконання. Все означене зумовлює обґрунтування сутності поняття «соціальний інтелект майбутніх фахівців у галузі музичної освіти в контексті хормейстерської підготовки» як особистісно-професійного утворення, яке уможливорює здатність особистості до ефективної комунікації на основі сприймання, інтерпретації та розуміння емоцій, мотивів і стратегій соціальної взаємодії інших. Соціальний інтелект у такому розумінні спрямований на проектування ефективної взаємодії між хормейстером і учасниками хорового колективу на засадах художньо-педагогічної комунікації, рефлексії, світогляду та духовно-естетичних ціннісних орієнтацій з метою досягнення бажаних виконавських результатів хору і творчої самореалізації всіх його учасників.

Розвиток соціального інтелекту майбутніх хормейстерів необхідний для розвитку їхньої здатності до адаптації в мінливих і непередбачуваних умовах, а також для допомоги учасникам колективу адаптуватися до таких умов. Соціальний інтелект хормейстера забезпечує проектування ефективної художньо-педагогічної комунікації між усіма учасниками хорового колективу, адже він дозволяє прогнозувати комунікативні ситуації, запобігати конфліктам, налагоджувати позитивну атмосферу тощо. На основі розвиненого соціального інтелекту хормейстер може активізувати мотива-

цію учасників хорового колективу через актуалізацію загального ціннісно-смиислового поля, і через це перетворити процес вокально-хорової роботи на чинник їхнього саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення.

Висновки. Таким чином, теоретичне узагальнення окресленої проблематики дає змогу зробити висновок, що соціальний інтелект є запорукою життєвої успішності людини, відіграє значну роль в адаптаційних процесах і є чинником самореалізації особистості в соціумі. Соціальний інтелект майбутніх фахівців у галузі музичної освіти в контексті хормейстерської підготовки розглядається як особистісно-професійне утворення, яке уможливорює здатність особистості до ефективної комунікації на основі сприймання, інтерпретації та розуміння емоцій, мотивів і стратегій соціальної взаємодії інших. Він спрямований на проєктування ефективної взаємодії між хормейстером і учасниками хорового колективу на засадах художньо-педагогічної комунікації, рефлексії, світогляду та духовно-естетичних ціннісних орієнтацій з метою досягнення бажаних виконавських результатів хору і творчої самореалізації всіх його учасників. Соціальний інтелект у такому контексті має мотиваційну, комунікативну, адаптаційну, стимулюючу та регуляційну функції. Усвідомлення ролі соціального інтелекту у вимірі хормейстерської підготовки зумовлює необхідність подальших наукових розвідок з визначеної проблематики, які включатимуть визначення компонентної структури та розробку методологічної стратегії розвитку соціального інтелекту майбутніх фахівців у галузі музичної освіти в процесі хормейстерської підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варецька О. Розвиток соціального інтелекту педагога як умова успішної професійної кар'єри. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2012. № 4. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp10/VareckaJa.pdf
2. Івашкевич Е. Структура соціального інтелекту особистості та характеристика його базових складових. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка*. 2014. Вип. 26. С. 60–65.
3. Івашкевич Е. *Психологія соціального інтелекту педагога*. Дис. ... докт. псих. наук 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2018. 431 с.
4. Каплуненко Я. *Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій*. Дис. ... канд. псих. наук 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2016. 262 с.
5. Любочкіна Г. Розуміння соціального інтелекту в науці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : зб. наук. пр.* 2017. № 884. С. 52–58.
6. Науменко О. Соціальний та емоційний інтелект як складові соціальної обдарованості. *Актуальні проблеми психології*. 2012. № 8. С. 147–155.
7. Софроній З., Чурікова-Кушнір О. Методичні засади хормейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 97. С. 245–258.
8. Стрілецька І. Соціальний інтелект як чинник професійного становлення особистості. *Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал «Психологія особистості»*. 2015. № 1 (6). С. 285–292.
9. Goleman D. Social Intelligence and Biology of Leadership. *Harvard Business Review*. 2008. № 9. P. 74–81.
10. Goleman D. *Social Intelligence: the new science of leadership*. New York : Bantam Books, 2006. 416 p.
11. Thorndike E. L. Factor analysis of social and abstract intelligence. *Journal of Educational Psychology*. 1936. № 27. P. 231–233.